Journal of North Khorasan University of Medical Sciences
No 62, Volume 16, Issue 2

Check for updates

Research Article

Evaluation of the Students' Drug Use Intention based on the Theory of Planned Behavior Model (TPB) in North Khorasan University of Medical Sciences

Hamid Tavakkoli Ghouchani[1], Seyed Kaveh Hojjat[2], Alireza Afshari-Safavi[3], Faezeh Kaviyani[4], Fatemeh Shayanfar[5*]

[1] Assistant Professor, Addiction and Behavioral Sciences Research Center, North Khorasan University of Medical Sciences, Bojnurd, Iran
[2] Psychiatry and Behavioral Sciences Research Center, Sleep Medicine Division, Mashhad University of Medical Sciences, Mashhad, Iran
[3] Assistant Professor of Biostatistics, Department of Epidemiology and Biostatistics, School of Health, North Khorasan University of Medical Sciences, Bojnurd, Iran
[4] PhD Student, Addiction and Behavioral Sciences Research Center, North Khorasan University of Medical Sciences, Bojnurd, Iran
[5] MD, Addiction and Behavioral Sciences Research Center, North Khorasan University of Medical Sciences, Bojnurd, Iran

***Corresponding author:** Hamid Tavakkoli Ghouchani, Addiction and Behavioral Sciences Research Center, North Khorasan University of Medical Sciences, Bojnurd, Iran. E-mail: fatemehshayan96@gmail.com.

DOI: **10.32592/nkums.16.2.69**

How to Cite this Article:
Tavakkoli Ghouchani H, Hojjat S K, Afshari-Safavi A, Kaviyani F, Shayanfar F. Evaluation of the Students' Drug Use Intention based on the Theory of Planned Behavior Model (TPB) in North Khorasan University of Medical Sciences. J North Khorasan Univ Med Sci. 2024;16(2):69-75. DOI: 10.32592/nkums.16.2.69

Received: 25 Nov 2022
Accepted: 08 Jan 2024

Keywords:
Intention
Students
Substance abuse
Theory of planned behavior model

Abstract

Introduction: Considering the high prevalence of drug use in Iran and the need to pay attention to this issue in educational environments, it is important to identify the underlying factors to plan preventive measures. Therefore, the aim of the present study was to investigate the intention of drug abuse in students of North Khorasan University of Medical Sciences.

Method: The current cross-sectional study was conducted using a descriptive-analytical design. The statistical population consisted of students of North Khorasan University of Medical Sciences in 2022. The samples (n=237) were selected using a stratified sampling method. The tool for collecting information was the questionnaire of Mirzaei et al., whose validity and reliability were already confirmed. Data analysis was done in SPSS24 software and by Chi-square, independent t, Mann-Whitney, and logistic regression models.

Results: The mean age of the participants was 23.75±3.86 (19-45) years. The history of smoking, alcohol use, and opium use was 28.3%, 23.6%, and 8%, respectively. Besides, 25.8% of the participants had a history of using other substances, including hashish, crack, heroin, ecstasy, amphetamine, and LSD. Based on the results of this study, the relationship between behavioral intention and attitude, abstract norms, and perceived behavioral control was statistically significant (P<0.05). Moreover, a significant relationship was observed between drug use and male gender, smoking, and having friends using drugs.

Conclusion: Considering that attitude was a stronger predictor of behavioral intention, it seems that the implementation of appropriate educational programs can be an effective measure to raise students' awareness in this regard.

[Downloaded from journal.nkums.ac.ir on 2026-11-15]

Copyright *© 2024 The Author(s); Published by Journal of North Khorasan University of Medical Sciences. This is an open access article, distributed under the terms of the Creative Commons Attribution-NonCommercial 4.0 International License (http://creativecommons.org/licenses /by-nc/4.0/) which permits others to copy and redistribute material just in noncommercial usages, provided the original work is properly cited.*

مجله دانشگاه علوم پزشکی خراسان شمالی
دوره ۱۶، شماره ۲، تابستان ۱۴۰۳

مقاله پژوهشی

بررسی قصد مصرف مواد در دانشجویان دانشگاه علوم پزشکی خراسان شمالی بر اساس مدل تئوری رفتار برنامه‌ریزی‌شده (TPB)

حمید توکلی قوچانی[۱]، سید کاوه حجت[۲]، علیرضا افشاری صفوی[۳]، فائزه کاویانی[۴]، فاطمه شایان‌فر[۵*]

[۱] استادیار آموزش بهداشت و ارتقای سلامت، مرکز تحقیقات اعتیاد و علوم رفتاری، دانشگاه علوم پزشکی خراسان شمالی، بجنورد، ایران
[۲] دانشیار مرکز تحقیقات روان‌پزشکی و علوم رفتاری، شاخه پزشکی خواب، دانشگاه علوم پزشکی مشهد، مشهد، ایران
[۳] استادیار آمار زیستی، گروه اپیدمیولوژی و آمار زیستی، دانشکده بهداشت، دانشگاه علوم پزشکی خراسان شمالی، بجنورد، ایران
[۴] دانشجوی دکتری، مرکز تحقیقات اعتیاد و علوم رفتاری، دانشگاه علوم پزشکی خراسان شمالی، بجنورد، ایران
[۵] دکتری پزشکی، مرکز تحقیقات اعتیاد و علوم رفتاری، دانشگاه علوم پزشکی خراسان شمالی، بجنورد، ایران
[*] **نویسنده مسئول:** حمید توکلی قوچانی، مرکز تحقیقات اعتیاد و علوم رفتاری، بجنورد، دانشگاه علوم پزشکی خراسان شمالی. ایمیل: fatemehshayan96@gmail.com.

DOI: 10.32592/nkums.16.2.69

تاریخ دریافت: ۱۴۰۱/۰۸/۱۴
تاریخ پذیرش: ۱۴۰۲/۱۰/۱۸

واژگان کلیدی:
قصد
مصرف مواد
دانشجویان
مدل رفتار برنامه‌ریزی‌شده TPB

چکیده

مقدمه: با توجه به شیوع بالای مصرف مواد در ایران و ضرورت توجه به این مسئله در محیط‌های آموزشی، شناخت عوامل زمینه‌ساز و برنامه‌ریزی به‌منظور اقدامات پیشگیرانه حائز اهمیت است؛ بنابراین، هدف پژوهش حاضر بررسی قصد مصرف موادمخدر در دانشجویان دانشگاه علوم پزشکی خراسان شمالی است.

روش کار: مطالعه مقطعی حاضر از نوع توصیفی‌تحلیلی است که در سال ۱۴۰۰ درباره ۲۳۷ نفر از دانشجویان دانشگاه علوم پزشکی خراسان شمالی انجام شد. نمونه‌گیری به‌روش طبقه‌ای صورت گرفت. ابزار گردآوری اطلاعات پرسش‌نامه میرزایی و همکاران بود که روایی و پایایی آن تأیید شده است. تحلیل داده‌ها در نرم‌افزار SPSS24 و توسط آزمون‌های کای دو، تی‌مستقل، من‌ویتنی و مدل رگرسیون لجستیک انجام شد.

یافته‌ها: میانگین سنی شرکت‌کنندگان برابر با ۳/۸۶±۲۳/۷۵ (۱۹ تا ۴۵) سال بود. سابقه مصرف سیگار، الکل و تریاک به‌ترتیب ۲۸/۳، ۲۳/۶ و ۸ درصد بود و ۲۵/۸ درصد از شرکت‌کنندگان سابقه مصرف سایر مواد شامل حشیش، کراک، هروئین، اکستازی، آمفتامین و LSD داشتند. بر اساس نتایج این مطالعه، ارتباط قصد رفتاری با نگرش، نُرم‌های انتزاعی و کنترل رفتار درک‌شده از نظر آماری معنادار (P<۰/۰۵) بود. همچنین، بین مصرف مواد با جنسیت مرد، مصرف سیگار و داشتن دوستان مصرف‌کننده مواد ارتباط معنادار مشاهده شد.

نتیجه‌گیری: با توجه به اینکه نگرش، پیش‌گویی‌کننده قوی‌تری در قصد رفتاری بود، به نظر می‌رسد اجرای برنامه‌های آموزشی به‌منظور اصلاح نگرش به مواد بتواند بر قصد مصرف مواد در دانشجویان مؤثر باشد.

مقدمه

مصرف موادمخدر به‌عنوان یک بیماری مزمن همچنان یکی از آسیب‌های درخور توجه اجتماعی به شمار می‌رود که تحت تأثیر تعاملات پیچیده بین مدارهای مغزی، ژنتیک، محیط و تجربیات زندگی فرد است [۱]. شایع‌ترین سن مصرف موادمخدر در ایران بین ۲۵ تا ۴۵ سال است [۲]. اختلالات مربوط به مصرف مواد، به‌دلیل تأثیر منفی آن بر سلامت فردی، مالی، اجتماعی و زندگی حرفه‌ای، مشکلی نگران‌کننده در اقشار مختلف است. استفاده از مواد در بین دانشجویان علوم پزشکی می‌تواند بر رفتار، ایمنی و کارایی حرفه‌ای آن‌ها تأثیر بگذارد [۳، ۴]. مطالعات انجام‌شده در سراسر جهان، از جمله هند، میزان شیوع مصرف مواد را در دانشجویان رشته‌های مختلف، از جمله رشته پزشکی، حدود ۲۰ تا ۴۰ درصد تخمین زده‌اند [۵]. مطالعات مختلف در ایران شیوع مصرف مواد را در دانشجویان دانشگاه‌های مختلف بین ۸/۵ تا ۳۸/۵ درصد گزارش کرده‌اند[۶، ۷]. گسترش پرشتاب مصرف مواد و مشکلات وابسته به آن در جمعیت دانشجویی و پیامدهای زیان‌بار آن، همچون بی‌انگیزگی و افت تحصیلی، بیماری‌های جسمی و روانی، خودکشی، رفتارهای پرخاشگرانه، احساس بی‌هویتی و رفتارهای جنسی پرخطر، ضرورت برنامه‌ریزی و تدوین راهکارهای مداخله‌ای پیشگیرانه را در دانشگاه‌ها نشان می‌دهد. عوامل متعددی در اتیولوژی مصرف و اعتیاد

Copyright © 2024 The Author(s); Published by Journal of North Khorasan University of Medical Sciences. This is an open access article, distributed under the terms of the Creative Commons Attribution-NonCommercial 4.0 International License (http://creativecommons.org/licenses/by-nc/4.0/) which permits others to copy and redistribute material just in noncommercial usages, provided the original work is properly cited.

[Downloaded from journal.nkums.ac.ir on 2026-11-15]

مؤثر است که در تعامل با یکدیگر به شروع مصرف و سپس اعتیاد منجر می‌شود. درک تمام علل و عوامل زمینه‌ای موجب می‌شود تا روند پیشگیری، شناسایی، درمان و پیگیری به‌طور هدفمند طرح‌ریزی شود [۸]. مطالعه چرمن (Charman)، در سال ۲۰۱۹ نشان داد افرادی که نگرش‌ها و باورهای مثبت یا خنثی به موادمخدر دارند، احتمال مصرف و اعتیادشان بیش از کسانی است که نگرش‌های منفی دارند [۹]. تئوری رفتاربرنامه‌ریزی‌شده (TPB) یکی از مؤثرترین نظریات در زمینه ارتباط نگرش و رفتار است و تلاش می‌کند تا دلایل انجام یک رفتار خاص توسط یک فرد را تبیین کند و هرگونه رفتار تحت اراده انسانی و قصد رفتار ناشی از سازه‌های نگرش، هنجارهای انتزاعی و کنترل رفتاری درک‌شده است که سازه نگرش با ارزیابی منفی یا مثبت از رفتار و پیامدهایش تعریف می‌شود. هنجارهای انتزاعی به درجه‌ای که فرد از صمیمیت دیگران با خودش تصور می‌کند اطلاق می‌شود و اینکه جامعه برای آن رفتار چقدر ارزش قائل می‌شود و در نهایت، چقدر فرد به تبعیت از عقاید هنجاری تمایل دارد. سازه کنترل رفتاری نیز در قالب آسانی یا سختی بروز رفتار تعریف می‌شود. نظریه رفتار برنامه‌ریزی‌شده به‌عنوان یکی از بهترین نظریه‌های علوم رفتاری، در پژوهش‌های مختلف در تبیین رفتار و تعیین مهمترین عوامل تأثیرگذار بر آن بسیار به کار گرفته شده است [۱۰].

مطالعه مظلومی و همکاران (۲۰۱۶)، نگرش و هنجارهای ذهنی را فاکتورهای مؤثر بر پیش‌بینی قصد رفتاری نشان داد [۱۱]. چنان‌که مطالعه عالمی و همکاران (۲۰۱۵)، نشان داد که ارتباط معناداری بین نگرش و کنترل رفتاری درک‌شده دانشجویان با قصد رفتاری و همچنین، کنترل رفتاری درک‌شده با رفتار آنان وجود دارد و در این مطالعه از میان سازه‌های نظریه رفتار برنامه‌ریزی‌شده، کنترل رفتاری درک‌شده یک پیش‌بینی‌کننده قوی در قصد و عملکرد پیشگیرانه از استعمال دخانیات در دانشجویان بود [۱۲].

مطالعه عربان و همکاران (۲۰۲۱)، نشان داد که همه سازه‌های نظریه رفتار برنامه‌ریزی‌شده پیش‌گویی‌کننده معنی‌دار مصرف دخانیات بودند. همچنین، نرم‌های انتزاعی و دوستان سیگاری مهمترین پیش‌گویی‌کننده‌ها بودند [۱۳]. مطالعه ژائو (Zhao) و همکاران (۲۰۲۰)، نشان داد که همه سازه‌های TPB با قصد و تجربه استفاده از الکل مرتبط بودند و داشتن دوستان الکلی کمتر، قوانین سخت‌گیرانه والدین و نگرش نامطلوب آنان به مصرف الکل، با هنجارهای ذهنی نوجوانان در ارتباط بود و نگرش‌های پرهیز از مصرف الکل به‌صورت اجتماعی و نگرش‌های نامطلوب نوجوانان به الکل، قصد مصرف الکل را پیش‌بینی می‌کرد [۱۴].

نتایج حاصل از مطالعه مارتین (Martin) و همکاران (۲۰۱۰)، نشان داد که کاربرد TPB از توضیح رفتار قمار در این جمعیت پشتیبانی می‌کند [۱۵]. با توجه به نقش نیروهای تحصیل‌کرده هر جامعه در فرایند سازندگی و اداره آن جامعه و اهمیت سلامت در بازدهی و کارایی افراد، بررسی مصرف مواد در دانشجویان اهمیت می‌یابد [۱۶]. لذا، با توجه به شیوع بالای مصرف موادمخدر در ایران و پیامدهای متعدد جسمانی، روانی و اجتماعی مرتبط با آن و همچنین، نقش کلیدی دانشجویان در جامعه و با توجه به ضرورت توجه به پیشگیری از مصرف مواد در محیط‌های آموزشی و لزوم شناسایی این مشکل و برنامه‌ریزی به‌منظور اقدامات پیشگیرانه لازم، این مطالعه با بهره از تئوری رفتار برنامه‌ریزی‌شده با هدف بررسی قصد مصرف موادمخدر در دانشجویان دانشگاه علوم پزشکی خراسان شمالی بر اساس مدل TPB انجام شد.

روش کار

مطالعه مقطعی حاضر از نوع توصیفی‌تحلیلی بود که سال ۱۴۰۰ درباره ۲۳۷ نفر از دانشجویان دانشگاه علوم پزشکی خراسان شمالی انجام شد. جامعه آماری مطالعه تمام دانشجویان دانشگاه علوم پزشکی خراسان شمالی بودند. با اطمینان آماری ۹۵ درصد و دقت ۵ درصد و با توجه به فرمول محاسبه حجم نمونه، تعداد نمونه مورد نیاز ۲۳۷ نفر برآورد شد. نمونه‌ها به‌صورت تصادفی و با استفاده از جدول متغیرها به روش انتخاب منظم، از جمعیت مورد مطالعه انتخاب شدند. همچنین، با توجه به اطلاعات استخراج‌شده از مطالعات مشابه محمدی زیدی و ایلدری لوحه‌سرا (۱۳۹۹) [۱۷] و با در نظر گرفتن سطح معناداری ۵ درصد و خطای نمونه‌گیری ۵ درصد، حداقل حجم نمونه مورد نیاز در این مطالعه به دست آمد. نمونه‌گیری به روش طبقه‌ای، پس از تکمیل فرم رضایت شرکت در مطالعه انجام شد؛ به این صورت که ابتدا دانشکده‌های مختلف، طبقات نمونه‌گیری در نظر گرفته شدند و از هر طبقه (دانشکده) متناسب با تعداد دانشجویان که معیارهای ورود به مطالعه را داشتند، نمونه مورد نیاز استخراج شد. معیارهای ورود شامل دانشجوی ورودی دانشگاه علوم پزشکی خراسان شمالی بودن به‌غیر از دانشجویان مهمان یا انتقالی و همچنین، رضایت کامل برای شرکت در مطالعه بود. معیارهای خروج از مطالعه نیز شامل مهمان یا دانشجوی انتقالی بودن در دانشگاه علوم پزشکی خراسان شمالی، عدم تمایل به ادامه همکاری در پژوهش و مخدوش بودن پرسش‌نامه بود. تعداد نمونه‌ها در بخش یافته‌ها آورده شده است.

ابزار گردآوری اطلاعات این پژوهش پرسش‌نامه‌ای بود که مظلومی و همکاران (۲۰۱۶) آن را طراحی کرده‌اند و روایی آن با نظر متخصصان امر مصرف موادمخدر و آموزش بهداشت و پایایی آن با استفاده از شاخص ضریب آلفا کرونباخ (α=۰/۶۱) تأیید شده است [۱۸]. این پرسش‌نامه شامل دو قسمت دموگرافیک و سؤالات زمینه‌ای درباره طلاق والدین، پیشنهاد اصرار موادمخدر توسط دوستان، سابقه ارتکاب جرم و... است. بخش دیگر گویه‌های مربوط به تئوری رفتار برنامه‌ریزی‌شده شامل چهار قسمت است: نگرش با ۱۰ گویه (α=۰/۸۳) و محدوده نمره برابر با ۱۰ تا ۵۰ که در این قسمت نگرش مثبت به مصرف مواد مدنظر بود و کسب نمره بیشتر به معنی نگرش بیشتر به مصرف مواد بود. هنجارهای ذهنی با ۴

[Downloaded from journal.nkums.ac.ir on 2026-11-15]

گویه (α=۰/۷۵) و محدوده نمره برابر با ۴ تا ۲۰ که در این قسمت هنجارهای ذهنی ترغیب‌کننده مصرف مواد مدنظر بود. کنترل رفتاری درک‌شده با ۲ گویه (α=۰/۸۱) و محدوده نمره ۲ تا ۱۴ که در این قسمت کنترل رفتار درک‌شده در عدم مصرف مواد مدنظر بود و کسب نمره بیشتر به معنی کنترل بیشتر بر خود در عدم مصرف مواد بود. قصد رفتاری با ۴ گویه (α=۰/۸۹) و محدوده نمره ۴ تا ۲۰ که در این قسمت نیز قصد رفتاری مصرف مواد مدنظر بود و کسب نمره بیشتر به معنی قصد بیشتر برای مصرف مواد بود. در قسمت نگرش، پاسخ‌ها در قالب طیف لیکرت پنج‌درجه‌ای به‌صورت کاملاً مخالفم تا کاملاً موافقم بود و در قسمت‌های هنجارهای انتزاعی، کنترل رفتاری درک‌شده و قصد رفتاری امتیازها به‌صورت خیلی زیاد تا هرگز تنظیم شده بود که هر گویه امتیازی بین ۱ تا ۵ داشت [۱۸]. در نهایت، داده‌های به‌دست‌آمده در نرم‌افزار SPSS24 و توسط آزمون‌های کای دو، تی مستقل، من‌ویتنی و مدل رگرسیون لجستیک تجزیه‌وتحلیل شد.

یافته‌ها

در این مطالعه، ۲۳۷ دانشجو (۱۱۸ پسر معادل ۴۹/۸ درصد و ۱۱۹ دختر معادل ۵۰/۲ درصد) با سن بین ۱۹ تا ۴۵ سال و با میانگین سنی ۲۳/۳±۷۵/۸۶ سال شرکت کردند. ۴۸ نفر (۵۰/۲ درصد) متأهل، ۱۸۷ نفر (۷۸/۹ درصد) مجرد و ۲ نفر (۰/۸ درصد) مطلقه بودند. ۱۷۶ نفر (۷۴/۲ درصد) عدم سابقه مصرف مواد و ۷۹ نفر (۲۶/۲ درصد) سابقه مصرف موادمخدر داشتند. ۶۷ نفر (۲۸/۳ درصد) سابقه مصرف سیگار، ۵۶ نفر (۲۳/۶ درصد) سابقه مصرف الکل، ۱۹ نفر (۸ درصد) سابقه مصرف تریاک، ۱۲ نفر (۵/۱ درصد) سابقه مصرف حشیش، ۱ نفر (۰/۴ درصد) سابقه مصرف کراک، ۲ نفر (۰/۸ درصد) سابقه مصرف هروئین، ۲ نفر (۰/۸ درصد) سابقه مصرف اکستازی، ۳ نفر (۱/۳ درصد) سابقه مصرف آمفتامین و ۲ نفر (۰/۸ درصد) سابقه مصرف LSD داشتند. به‌طور کلی، ۱۸ نفر (۷/۶ درصد) مصرف موادمخدر در حال حاضر را بیان کردند و ۴۳ نفر (۱۸/۲ درصد) نیز سابقه ترک موادمخدر را ذکر کردند. ۲۸/۳ درصد از شرکت‌کنندگان نیز مصرف سیگار (همیشه و گهگاهی) را ذکر کردند. مصرف‌کنندگان سن شروع مصرف مواد را ۱۷/۷±۵۵/۹۷ سال ذکر کردند.

یافته‌های این مطالعه نشان داد که ۴۴/۷ درصد از شرکت‌کنندگان پیشنهاد مصرف مواد از سوی دوستان خود داشته‌اند، ۴۹ درصد سابقه مشکلات عاطفی و روحی‌روانی داشته‌اند و ۳۳ درصد به روان‌پزشک یا روان‌شناس مراجعه کرده‌اند.

یافته‌ها همچنین نشان داد که شایع‌ترین دلایل مصرف مواد به‌ترتیب کسب لذت (۱۳/۵ درصد)، حس کنجکاوی (۹/۳ درصد) و کاهش فشارهای روزمره (۶/ ۷ درصد) بود.

نتایج آزمون کای اسکوئر حاکی از آن است که ارتباط معناداری بین مصرف سیگار و مصرف موادمخدر وجود دارد؛ به‌طوری که میزان مصرف سیگار به‌طور معناداری در افراد مصرف‌کننده موادمخدر بیشتر بود. همچنین، ارتباط معناداری بین دوستان مصرف‌کننده مواد و جنسیت مصرف موادمخدر وجود دارد. مصرف مواد در مردان بیشتر از زنان بود. تفاوت معناداری بین وضعیت تأهل، سن و نوع دانشکده با مصرف موادمخدر وجود ندارد (جدول ۱).

چنان‌که در جدول ۲ مشاهده می‌شود، بر اساس قدر مطلق، نگرش و نرم‌های انتزاعی با قصد رفتاری رابطه مستقیم و کنترل رفتاری درک‌شده با قصد رفتاری رابطه عکس دارد.

تعیین ارتباط بین مصرف موادمخدر با مصرف سیگار، داشتن دوستان مصرف‌کننده مواد، وضعیت تأهل، سن، جنسیت و نوع دانشکده در دانشجویان علوم پزشکی خراسان شمالی در جدول ۳ آمده است.

جدول ۱. ارتباط بین مصرف موادمخدر با مصرف سیگار، داشتن دوستان مصرف‌کننده مواد، وضعیت تأهل، سن، جنسیت و نوع دانشکده

متغیر مورد بررسی		مصرف موادمخدر تعداد (درصد)	عدم مصرف موادمخدر تعداد (درصد)	P-value
مصرف سیگار	مصرف	۵۶ (۸۴/۸)	۱۰ (۱۵/۲)	P<۰/۰۰۱
	عدم مصرف	۳۳ (۱۹/۵)	۱۳۶ (۸۰/۵)	
دوستان مصرف‌کننده مواد	بله	۶۴ (۶۱/۵)	۴۰ (۳۸/۵)	P<۰/۰۰۱
	خیر	۲۵ (۱۹/۱)	۱۰۶ (۸۰/۹)	
وضعیت تأهل	مجرد	۷۴ (۳۹/۲)	۱۱۵ (۶۰/۸)	۰/۴۹۵
	متأهل	۱۵ (۳۱/۹)	۳۲ (۶۸/۱)	
جنسیت	مرد	۵۸ (۴۹/۶)	۵۹ (۵۰/۴)	P<۰/۰۰۱
	زن	۳۱ (۲۶/۱)	۸۸ (۷۳/۹)	
دانشکده	دندان‌پزشکی	۹ (۳۷/۵)	۱۵ (۶۲/۵)	۰/۱۰۰
	پزشکی	۳۴ (۳۵/۸)	۶۱ (۶۴/۲)	
	پرستاری	۲۷ (۴۳/۵)	۳۵ (۵۶/۵)	
	بهداشت	۱۹ (۳۴/۵)	۳۶ (۶۵/۵)	

[Downloaded from journal.nkums.ac.ir on 2026-11-15]

جدول ۲. شاخص‌های آنالیز رگرسیون متغیرهای TPB (نگرش، نرم‌های انتزاعی و کنترل رفتاری درک‌شده) در پیش‌بینی قصد رفتاری

نوع متغیر TPB	Std.Eror	استاندارد β	P-value
نگرش	۰/۲۱	۰/۴۱۲	P<۰/۰۰۱
نرم‌های انتزاعی	۰/۵۶	۰/۲۷۸	P<۰/۰۰۱
کنترل رفتاری درک‌شده	۰/۱۱۵	-۰/۲۲۵	P<۰/۰۰۱

جدول ۳. مقایسه نگرش، هنجارهای ذهنی، کنترل رفتاری درک‌شده و قصد رفتاری در دانشجویان با و بدون سابقه مصرف مواد

نوع متغیر TPB	با سابقه مصرف مواد	بدون سابقه مصرف مواد	P-value
نگرش	۲۷/۶±(۲۵/۸۸)	۱۸/۵۴±(۵۴/۸۴)	P<۰/۰۰۱
نرم‌های انتزاعی	۸/۳±(۱۳/۶۱)	۵/۲±(۵۴/۵۲)	P<۰/۰۰۱
کنترل رفتار درک‌شده	۸/۱±(۱۶/۴۸)	۹/۱±(۲۷/۲۵)	P<۰/۰۰۱
قصد رفتاری	۸/۳±(۹۱/۵۹)	۵/۲±(۰۱/۱۷)	P<۰/۰۰۱

چنان‌که در جدول ۳ مشاهده می‌شود، نگرش، هنجارهای ذهنی، کنترل رفتاری درک‌شده و قصد رفتاری افراد مصرف‌کننده مواد با افراد بدون سابقه مصرف مواد تفاوت معنادار داشت. افراد با سابقه مصرف مواد نگرش مثبت‌تر، نرم‌های انتزاعی بیشتر و قصد رفتار بیشتری داشتند و در مقابل، افراد بدون سابقه مصرف کنترل رفتار درک‌شده بیشتر داشتند.

بر اساس یافته‌های جدول ۴، سن با تمام سازه‌های نظریه رفتار برنامه‌ریزی‌شده ارتباط دارد. همچنین، با افزایش سن، قصد رفتاری سوءمصرف موادمخدر کاهش می‌یابد.

جدول ۴. بررسی اثر سن بر نگرش، هنجارهای ذهنی و کنترل رفتاری درک‌شده

متغیر	Std.Eror	βاستاندارد	P-value
نگرش	۰/۳۹	۰/۳۲	P<۰/۰۰۱
نرم‌های انتزاعی	۰/۹۸	۰/۰۴	P<۰/۰۰۱
کنترل رفتاری درک‌شده	۰/۱۹۹	۰/۰۰	P<۰/۰۰۱
قصدرفتاری	۰/۱۱۱	-۰/۰۳	P<۰/۰۰۱

نتایج آزمون آنالیز واریانس تفاوت معناداری بین نمره کنترل رفتاری درک‌شده با رشته تحصیلی نشان نداد.

بحث

این مطالعه با بهره از تئوری رفتار برنامه‌ریزی‌شده به‌منظور بررسی قصد مصرف موادمخدر در بین دانشجویان بر اساس مدل TPB انجام شد. در این پژوهش، ارتباط قصد رفتاری با نگرش، نرم‌های انتزاعی و کنترل رفتار درک‌شده از نظر آماری معنادار بوده است و در بین متغیرها، نگرش تأثیر بیشتری در قصد رفتاری داشت. همچنین، در مطالعه جلیلیان و همکاران (۲۰۱۶)، نگرش و هنجارهای ذهنی فاکتورهای مؤثر بر پیش‌بینی قصد رفتاری شناخته شدند که با مطالعه ما همخوانی داشت [۱۹]. در مطالعه عالمی و همکاران (۲۰۱۵)، ارتباط معناداری بین نگرش و کنترل رفتاری درک‌شده دانشجویان با قصد رفتاری آنان و همچنین، بین کنترل رفتاری درک‌شده با قصد رفتار آنان وجود داشت [۱۶]. از میان سازه‌های نظریه رفتار برنامه‌ریزی‌شده، کنترل رفتاری درک‌شده یک پیش‌بینی‌کننده قوی در قصد و عملکرد پیشگیرانه از استعمال دخانیات در دانشجویان بود. در مطالعه عربان و همکاران (۲۰۱۵)، همه سازه‌های نظریه رفتار برنامه‌ریزی‌شده پیش‌گویی‌کننده معنی‌دار مصرف دخانیات بودند و همچنین، نرم‌های انتزاعی و دوستان سیگاری مهم‌ترین پیش‌گویی‌کننده‌ها بودند که هم‌راستا با مطالعه ماست [۱۷].

در مطالعه حاضر، شیوع مصرف سیگار، الکل، تریاک، حشیش، آمفتامین، هروئین، اکستازی، LSD و کراک بین دانشجویان گزارش شد که در مطالعه علیزاده و همکاران (۲۰۰۸) نیز سابقه مصرف یک بار یا بیشتر الکل، حشیش، تریاک، هروئین و اکستازی و سایر مواد مشاهده شده است و مصرف مواد با جنس مرد، سن، زندگی همراه با دوستان و تحصیل در رشته پزشکی رابطه معنی‌دار داشت [۲۰]. در مطالعه ضرابی و همکاران (۲۰۰۹)، ۸۲۷ نفر از دانشجویان علوم پزشکی گیلان با میانگین سنی ۳/۷۹±۲۲/۱۲ سال بررسی شدند. بیشترین ماده مخدر مصرفی شامل سیگار، الکل، تریاک، حشیش، اکستازی، هروئین، کوکائین، مورفین و سایر مواد بود که با مطالعه ما همخوانی داشت [۲۱]. در این مطالعه، بین شیوع مصرف مواد در طول عمر و جنسیت مذکر، گروه سنی بالاتر، زندگی در خانه دانشجویی و متأهل بودن ارتباط معنی‌داری وجود داشت. برخی تفاوت‌های مشاهده‌شده در مطالعه حاضر با سایر مطالعات درباره ارتباط مصرف مواد و برخی متغیرهای دموگرافیکی می‌تواند به‌دلیل خصوصیات دموگرافیکی منطقه و طراحی متفاوت مطالعات باشد. نتایج این پژوهش حاکی از آن است که میانگین نمره نگرش برابر با ۸/۵±۲۰/۸۳، هنجارهای ذهنی برابر با ۳/۰۵±۶/۲۱، کنترل رفتار درک‌شده برابر با ۱/۴۰±۸/۹۸ و قصد رفتاری برابر با ۳/۱۲±۶/۰۲ بود. در مطالعه جلیلیان و همکاران (۲۰۱۶)، نمره نگرش برابر با ۶/۱۵±۲۴/۸، هنجارهای ذهنی برابر با ۲/۵۲±۱۱/۱۰، کنترل رفتار درک‌شده برابر با ۱/۸۶±۶/۸۵ و قصد رفتاری برابر با ۳/۳۵±۱۰/۹۵ بود [۱۹]. همچنین، در هر دو مطالعه، نگرش، هنجارهای ذهنی و قصد رفتاری با یکدیگر رابطه مستقیم و با

[Downloaded from journal.nkums.ac.ir on 2026-11-15]

کنترل رفتار درک‌شده راجع به عدم مصرف موادمخدر، رابطه معکوس و معناداری داشتند.

به‌طور کلی، در این مطالعه، ۷/۶ درصد از دانشجویان مصرف موادمخدر در حال حاضر را بیان کردند و ۲۸/۳ درصد از شرکت‌کنندگان نیز مصرف سیگار (همیشه و گهگاهی) را ذکر کردند که این ارقام در جمعیت دانشجویی، به‌خصوص دانشجویان حوزه سلامت که ارائه‌دهندگان خدمات و مراقبت‌های بهداشتی در آینده خواهند بود، مهم و درخور توجه است. بین سن و مصرف موادمخدر ارتباط معناداری مشاهده نشد. در مطالعه ضرابی و همکزلن (۲۰۰۹)، بین مصرف مواد و سن ارتباط معنی‌داری وجود داشت [۲۱]. عدم معنی‌داری ارتباط بین سن و گرایش به مصرف مواد در مطالعه حاضر می‌تواند مربوط به این باشد که دانشجویان سنین پایین بررسی نشدند. در مطالعه حاضر، بین گرایش به مصرف مواد با داشتن دوستان مصرف‌کننده موادمخدر و سابقه مصرف سیگار ارتباط معناداری وجود داشت. در مطالعه فروع‌الدین عدل (۲۰۰۵)، ۶۴ درصد از معتادان اظهار کردند که اولین بار دوستانشان موادمخدر به آن‌ها عرضه کرده‌اند [۲۲].

مطالعه حاضر نیز در این زمینه نشان داد که ۸۷ درصد از جوانان غیرمعتاد با هیچ دوست معتادی همنشین نبوده‌اند، درحالی‌که ۸۹ درصد از جوانان معتاد بیان کردند که دوست معتاد دارند. در این پژوهش، بین گرایش به مصرف مواد و رشته تحصیلی ارتباط معناداری وجود نداشت. ضرابی و همکاران (۲۰۰۹)، در مطالعه خود ارتباطی بین مقطع تحصیلی دانشجویان با مصرف مواد پیدا نکردند [۲۱]. در تبیین نتایج حاصل از مطالعه بر اساس مطالعات مختلف که تأثیر سازه‌های شناختی را بر شکل‌گیری رفتار تأیید کرده‌اند، می‌توان اظهار کرد که نگرش، کنترل رفتاری درک‌شده و نرم‌های انتزاعی به‌عنوان سه فاکتور مربوط به شناخت و درکی که از شناخت و نگرش فرد حاصل می‌شود، می‌توانند پیش‌بینی‌کننده‌های رفتار مصرف مواد باشند. نگرش پایدار، برجسته و نیرومند به موضوعی خاص، به احتمال زیاد، زمینه ارتکاب یک رفتار را فراهم می‌کند. جامعه آماری مطالعه و صرفاً پرداختن به دانشجویان علوم پزشکی حاضر از محدودیت‌های این مطالعه است و پیشنهاد می‌شود که در مطالعات آتی، گروه‌های مختلف و ویژگی‌های دموگرافیک گسترده‌تر بررسی شود.

نتیجه‌گیری

در این پژوهش، ارتباط قصد رفتاری با نگرش، نرم‌های انتزاعی و کنترل رفتار درک‌شده از نظر آماری، معنادار بوده است. متغیر نگرش تأثیر بیشتری در پیش‌گویی قصد رفتاری دارد و این موضوع اهمیت بازسازی نگرش در دانشجویان و لزوم اجرای برنامه آموزشی متناسب با تئوری را نشان می‌دهد. همچنین، بین مصرف مواد با جنسیت مرد، مصرف سیگار و داشتن دوستان مصرف‌کننده مواد ارتباط معنادار مشاهده شد؛ بنابراین، مصرف سیگار در دانشجویان، آن‌ها را برای مصرف موادمخدر مستعدتر می‌سازد. لذا، داشتن دوستان مصرف‌کننده به‌طور غیرمستقیم بر قصد و در نهایت، بر رفتار مصرف موادمخدر تأثیر می‌گذارد و بایستی در مداخله‌ی پیشگیرانه به آن توجه شود.

سپاسگزاری

پژوهش حاضر را کمیته اخلاق دانشگاه علوم پزشکی خراسان شمالی با کد ۴۰۰۰۱۸۸ در کمیته اخلاق در پژوهش مطرح کرد و با شماره IR.NKUMS.REC.1401.003به تصویب رساند. همچنین، این مقاله از پایان‌نامه دکتری حرفه‌ای دانشگاه علوم پزشکی خراسان شمالی استخراج شده است. از تمامی شرکت‌کنندگان در پژوهش و همچنین، دانشکده‌های دانشگاه علوم پزشکی شهر بجنورد که در انجام این تحقیق به محققان یاری رساندند، کمال تشکر را داریم.

تعارض منافع

تضاد منافعی وجود ندارد.

References

1. Santangelo OE, Provenzano S, Firenze A. Risk factors for addictive behaviors: a general overview. Int J Environ Res Public Health. 2022;19(11):6583. [DOI: 10.3390/ijerph19116583]
2. Masoudi BD, Baghianimoghadam MH, Sharifirad G, Fallahzadeh H. Evaluation of preventive behaviors of addiction based on health belief model (HBM) among male high school students in Boroujen, Iran. *J Health* Sey *Res.* 2012;8(2):247. [Link]
3. Papadakis MA, Hodgson CS, Teherani A, Kohatsu ND. Unprofessional behavior in medical school is associated with subsequent disciplinary action by a state medical board. *J Med Regul.* 2004;90(1):16-23. [DOI: 10.30770/2572-1852-90.1.16]
4. Ray O. Drugs, Society, and Human Behavior. 1978. [Link]
5. Arora A, Kannan S, Gowri S, Choudhary S, Sudarasanan S, Khosla P. Substance abuse amongst the medical graduate students in a developing country. Indian J Med Res. 2016;143(1):101-03. [DOI: 10.4103/0971-5916.178617]
6. Hayati F, Gorjian Z, Mahmoodi N, Zarea K, Sayah BM, Monadi ZH, et al. Prevalence of substance abuse and its correlation with educational achievement among nursing students in Abadan. Edu Dev Jondishapur. 2018;8(4):391-98. [Link]
7. Barati M, Allahverdipour H, Jalilian F. Prevalence and predictive factors of psychoactive and hallucinogenic substance abuse among college students. J Fundam Ment Health. 2011;13(52): 83-374. [Link]
8. Abad SSMM, Jadgal KM, Movahed E. Application of planned behavior theory to predict drug abuse related behaviors. J Community Health Res. 2017;6(1):44-52. [Link]
9. Charman WN. Lymphatic transport of drugs: Routledge. 2019. [Link]
10. Sharifirad G, Mostafavi F, Reisi M, Mahaki B, Javadzade H, Heydarabadi AB, et al. Predictors of nurses' intention and behavior in using health literacy strategies in patient education based on the theory of planned behavior. Mater. Socio Med. 2015;27(1):22. [DOI: 10.5455/msm.2014.27.22-26] [PMID: 25945078]
11. Mahmoodabad SSM, Sadeghi S, Jadgal MS, Yooshany N, Atabay RA, Movahed E, et al. Application of the theory of Planned Behavior to predict drug abuse-related behaviors among adolescents. J Toloo Behdasht. 2019. [DOI: 10.18502/tbj.v18i2.1259]
12. Alami A, Rezaeian-Kochi MH, Moshki M. Application of theory of planned behavior in predicting intention and action of preventing tobacco use among students of gonabad university of

[Downloaded from journal.nkums.ac.ir on 2026-11-15]

medical sciences. Iran J Health Educ. Health Promot. 2016;3(4):340-48. [Link]
13. Araban M, Karimy M, Taher M, Baiati S, Bakhtiari A, Abrehdari H, et al. Predictors of tobacco use among medical students of ahvaz university: A study based on theory of planned behavior. J Educ Community Health. 2015;2(1):10-18. [Link]
14. Zhao X, Kelly AB, Rowland B, Williams J, Kremer P, Mohebbi M, et al. Intention to drink and alcohol use before 18 years among Australian adolescents: An extended theory of planned behavior. Addict Behav. 2020;111:106545. [DOI: 10.1016/j.addbeh.2020.106545] [PMID: 32771796]
15. Martin RJ, Usdan S, Nelson S, Umstattd MR, LaPlante D, Perko M, et al. Using the theory of planned behavior to predict gambling behavior. Psychol Addict Behav. 2010;24(1):89-97. [DOI: 10.1037/a0018452]
16. Shams Alizadeh N, Moghadam M, Mohsenpour B, Rostami Gooran N. Prevalence of substance abuse in medical students of Kurdistan University. HBI J. 2008;13(2):18-26. [Link]
17. Mohammadi Zeidi I, Illdari Lohesara M. Application of theory of planned behavior to predict the factors affecting the substance abuse treatment continuity. J North Khorasan Univ Med Sci. 2021;12(4):72-82. [Link]
18. Mazloomi Mahmoodabad SS, Jadgal MS, Yoshani N, Aghtabay R, Alizadeh S. Application of the theory of planned behavior to predict drug abuse related behaviors among adolescents. J Toloo Behdasht. 2019;18(2):1-11. [DOI: 10.18502/tbj.v18i2.1259]
19. Jalilian F, Mirzaei Alavijeh M, Zolghadr R. Predicting factors about drug abuse among students: An application of theory of planned behavior. J Toloo Behdasht. 2016;14(6):286-98. [Link]
20. Shams Alizadeh N, Moghadam M, Mohsenpour B, Rostami Gooran N. Prevalence of substance abuse in medical students of Kurdistan University. J Kurdistan Univ Med Sci. 2008;13(2):18-26.
21. Zarrabi H, Najafi K, Shirazi M, Borna S, Sabahi E, Nazifi F. Prevalence of substance use among students of Guilan University of Medical Sciences (2005-2006). J Inflamm. Res;12(4):69-74. [Link]
22. Adl F. A survey of effective on companion and association with bad command group and youngsters tendency to addiction. J Soc Welf Quar. 2005;4(15):319-32. [Link]

[Downloaded from journal.nkums.ac.ir on 2026-11-15]